Ondanks alle plannen is ruïne nog geen monument

Kustbatterij Aruba herinnert nog aan Tweede Wereldoorlog

« door Marius Bremmer »

De Nederlandse Antillen zijn tijdens de Tweede Wereldoorlog niet helemaal 'buiten schot' gebleven. Op Aruba ligt een zichtbaar bewijs vlak voor de kust van Malmok: een in de mei-dagen van 1940 tot zinken gebrachte Duitse vrachtboot is nu een geliefd object voor snorkelaars en duikers. Maar aan de andere kant van het eiland, op een heuvel bij San Nicolas, ligt de ruïne van de commandopost van Juwana Morto (Papiaments voor 'dode leguaan'), de kustbatterij die met name de strategisch belangrijke Lago-raffinaderij moest beschermen. Als in Nederland bevrijdingsdag wordt gevierd, richten we hier de blik speciaal op Aruba en op sporen van de Tweede Wereld-oorlog in de toenmalige Nederlandse kolonie...

De bezetting van het Europese deel van het koninkrijk door de Duitsers is genoegzaam bekend. Nederlanders die de oorlogsja-ren hebben doorgebracht in wat nu Indonesië heet, voelen zich terecht vaak miskend. Voor 'hun' oorlog met Japan is minder aandacht. Maar ook: wat merkten de Nederlanders in 'De West' van de oorlog? Heeft er op de Nederlandse Antillen en Aruba eigenlijk ooit wel eens oorlogslawaai geklonken?

FORT ZOUTMAN

Dat Aruba in vorige eeuwen nooit in andere dan Nederlandse handen is overgegaan is voor een deel te danken aan het toch niet echt imposante, uit 1796 daterende Fort Zoutman. Het werd speciaal gebouwd tegen Engelse of Franse aanvallen. Wie wel eens op het eiland St. Kitts is geweest, kan zien hoe het ook kan: daar staan gigantische vestingwerken op verschillende niveaus. Fort Zoutman steekt daar schril bij af, maar is toch effectief gebleken. Tegen de tijd van de Tweede Wereldoorlog vond men blijkbaar toch, dat daar nog wel een ander verdedigingswerk bij kon: 'Juwana Morto', kustbatterij Aruba. Fort Zoutman werd eind achttiende eeuw gebouwd ter bescherming van de Paardenbaai, destijds de haven voor import en export van paarden naar de Caraibische suikerplantages. Het in Oranjestad gelegen Fort Zoutman -in de vorige eeuw nog verfraaid met de 'Toren Willem III'- moest de vijand afschrikken en dat was ook de bedoeling van de in 1940 klaargekomen Kustbatterij Aruba. Vandaag de dag heeft Fort Zoutman geen militaire rol meer, integendeel. Eén keer per week wordt er voor toeristen het folkloristische bon bini- festival gehouden. Wie er rond loopt, vraagt zich af waarom de bijeengeharkte gebouwtjes ooit de benaming 'fort' hebben gekregen. Wie beter kijkt ziet de dikke muren en het stervormige bastinnpatroon. De Toren Willem III heeft daarbij wel iets charmants, al is het alleen maar omdat het gevaarte architectonisch volledig bij de rest uit de toon valt.

KUSTBATTERIJ

Vanuit Fort Zoutman moest Aruba de toenmalige economische basis van het eiland, de Lago raffinaderij van San Nicolas, beschermen tegen vijandige aanvallen. Het industriële com-plex -net als dat op Curaçao- was belangrijk voor de produktie van benzine en aanverwante aardolieprodukten voor het geallieerde strijdtoneel tijdens de Tweede Wereldoorlog. Reeds in 1941 was 80% van de totale voorraad vliegtuigbenzine van de geallieerden afkomstig uit de Nederlandse Antillen. Later zou de geallieerde strijd in Noord-Afrika geheel op 'Antilliaanse olie' lopen. Tegen het einde van de oorlog komt 75% van de olie voor de beslissende strijd in de Stille Oceaan van de Nederlandse eilanden. De kustbatterij kwam er dus niet zomaar. Het werd een waar verdedigingswerk met drie kanonnen, die bommen van 100 kg maar liefst 18,5 kilometer trefzeker konden afschieten. Zij schoten daarbij over de hoogste installaties van de Lago-raffinaderij heen en de actieradius bestreek meer dan de helft van de zeestraat tussen Aruba en Venezuela. Na gedraaid te zijn, konden de kanonnen ook op zee aan de andere kant van het eiland schieten, zelfs nog de Paardenbaai! De dienstdoende officier en de 96 onderofficieren sliepen naast het geschutsstuk in barakken. Dat waren voornamelijk KNIL-soldaten (uit het Koninklijk Nederlandsch Indisch Leger) en een eveneens uit Indië aangevoerde KNIL-kok zwaaide er met de pollepel.

RAFFINADERIJEN

Hitler heeft zich ten tijde van de oorlog drie maal persoon-lijk met Aruba bemoeid, dat is één keer vaker dan met het veel grotere Curaçao! Uiteraard had dit alles een betekenis. Op Aruba stond de Lago-raffinaderij, waar Groot Brittannië, aanvankelijk de grootste vijand van Hitler, bijna alle vliegtuigbenzine bij betrok. Reeds begin 1940 heeft de Duitse militaire staf aan Hitler een plan voorgelegd de twee raffina-derijen op de Nederlandse Antillen (dus ook die van Curaçao) lam te leggen. Men wist immers dat de defensie rond deze kleine koloniale eilanden niet veel kon betekenen. Om de Verenigde Staten niet in een te vroeg stadium bij de oorlog te betrekken, zag Hitler evenwel af van activiteiten op het westelijk halfrond. Op 21 mei 1940 besloot de Führer om de-zelfde reden af te zien van een bombardement van het inmiddels veiligheidshalve door Franse geallieerde militairen bezette Aruba. De derde maal, na de laffe Japanse aanval op Pearl Harbour in januari 1942, hoefde Hitler de VS niet meer te omzeilen. Hij gaf opdracht tot een verrassingsbeschieting van Aruba en Curaçao. In de nacht van 15 februari 1942 bereikte het oorlogsgeweld Aruba. Meer dan duizend Amerikaanse militairen waren er enkele dagen tevoren geland, samen met zware en lichte artillerie, veldtelefoons en zoeklichten, terwijl overal munitiedepôts waren aangelegd. Men realiseerde zich maar al te goed: de Arubaanse raffinaderij - een van de grootste ter wereld- diende nodig extra beschermd te worden, zeker nadat ook Japan zich in de strijd tegen de geallieerden had gestort.

DUIKBOTEN

Tegen half twee in de morgen van 16 februari - verduisterings-maatregelen waren al wel voorbereid maar nog niet uitgevoerd-openden de Duitsers de raid op Aruba. Vanuit een onderzeeboot werden torpedo's afgevuurd op twee bij San Nicolas voor anker liggende tankers, de 'Pedernales' en de 'Oranjestad'. Alleen de Oranjestad zonk, er vielen 2 doden, er waren 15 vermisten en 18 overlevenden. Granaten die afgevuurd werden van boord van de Duitse onderzeeboot sloegen in nabij de raffinaderij en bij noordelijk daarvan gelegen fabriekagebouwen en woningen. Korte tijd later werden er bij Aruba nog 3 tankers getorpe-deerd, hetgeen voor de nodige stagnatie zorgde in de aanvoer van ruwe olie vanuit Venezuela. De Duitse onderzeeërs U156 en U502 hadden hun werk goed gedaan, althans voor wat betreft het tot zinken brengen van de tankers. Door een enorme stommiteit van de U156 bleef de Lago-raffinaderij gespaard: de bemanning had vergeten de 'stop' van de loop van het 105 mm kanon te verwijderen, die bij het duiken binnendringend water tegen moet gaan. Een druk op de knop had tot gevolg, dat de hele kanonskoepel op de duikboot uiteen spatte. Daardoor lijkt de Lago-raffinaderij zelf van de verwoesting te zijn

gevrijwaard. De Arubaanse loods Antonio Neuman wordt ook wel beschouwd als een van de redders van de Lago. Tijdens het torpederen van de Pedernales, begeleidde hij juist een schip vol TNT het zeegat bij San Nicolas uit. Hij gaf onmiddellijk opdracht het schip terug te varen naar de haven. Was het voor de kust de lucht in gevlogen, dat had het gezien de lading zeker de totale verwoesting van de raffinaderij en geheel San Nicolas betekend.

PRINS BERNHARD

Terwijl het zo'n beetje overal in de wereld oorlog was, dutte Aruba eigenlijk in de bewuste februari-nacht. Het telegraaf-kantoor was 's nachts gesloten, zodat Curaçao en tankers op zee niet gewaarschuwd konden worden voor de U-boten. Kustbatterij Aruba was paraat, gereed tot vuren, doch kon in die zelfde nacht niets uithalen. Het uitzicht op zee was belemmerd door de dikke rook van de brandende tankers! Door de Duitse torpedoaanvallen werd Aruba opgenomen in de United States Coast Artillery Command.

Na Pearl Harbour wilde men niets meer aan het toeval over laten er was men dag en nacht voor 100% paraat. Dit betekende dat de voltallige bezetting met de vinger aan de trekker zat, dat de zoeklichten gereed maar duister waren en dat iedereen paraat was op alle nationa-le- en godsdienstige feestdagen van vriend, vijand en alle gelovigen. Op 24 oktober 1942 bracht prins Bernhard een bezoek aan kust-batterij Aruba. Een officier hierover die anoniem wilde blij-ven:

'De prins stelde zeer ter zake dienende vragen, waaruit ons bleek, dat de prins letterlijk van alles op de hoogte was, deskundig over alles sprak en zich terdege op dit bezoek had voorbereid'. Op 29 februari 1944 bracht prinses Juliana een bezoek aan het eiland. Iemand schreef: 'Wij werden allen aan de prinses voorgesteld en toen het mijn beurt was, vroeg zij van alles en stelde enkele hartelijke vragen over de manschappen'. Een maand later werd het eiland bezocht door mevrouw Eleanor Roosevelt, de echtgenote van de Amerikaanse president. Gedurende de gehele oorlog bleef de kustbatterij van Juwana Morto in staat van paraatheid, maar een scherp schot tegen welke vijand dan ook is nooit afgevuurd, al moet gezegd worden dat op 5 november 1942 toch een Duitse onderzeeboot gedwongen werd te duiken na een schot uit de kustbatterij.

BEWOOND

Na de oorlog is de batterij nog enige tijd bewaakt gebleven door plaatselijke schutterplichtigen en infanterie uit Neder-land, maar is uiteindelijk toch grotendeels afgebroken. De laatste Arubaanse AVP-regering is voornemens geweest de nog bestaande commandopost van de kustbatterij bij Juwana Morto te restaureren. De aanzet hiertoe werd gegeven door de opdracht te verschaffen aan dr. J. Hartog voor het beschrijven van de historie in ditzelfde boekje. Oud-premier mr. J.H.A. Eman zegt hierover in het voorwoord: 'Kustbatterij Aruba neemt bij de bewoners van ons eiland een zeer belangrijke plaats in. Zij is een van de weinige zichtbare herinneringen aan de participatie van ons eiland aan de Tweede Wereldoorlog. De Kustbatte-rij te Juwana Morto heeft niet alleen haar historische waarde, doch is ook een toeristische trekpleister voor de op Aruba tijdelijk vertoevende bezoekers'. Van deze mooie woorden is niet veel terecht gekomen. Momenteel worden de restanten van de commandopost bewoond door armlasti-ge lieden. De betonnen sokkel, van waaruit eens het commando werd gevoerd over een machtige batterij, is 'gekraakt' en be-woond.

Dat is momenteel eigenlijk nog het meest bezienswaardig aan het hele ding, want op de huidige bewoners hoeft niemand jaloers te zijn! Overigens: ook de Lago zelf had sinds 1942 vier kanonnen staan op Seroe Colorado. De resten van de funderingen daarvan zijn nog aan te treffen, onder andere bij de vuurtoren.

MILIEURAMP

Op de plattegrond van Aruba staat aangegeven, waar precies voor de kust een Duits wrak ligt. Op 10 mei 1940 weigerde voor de kust van Aruba de bemanning van het Duitse m.s. 'Antillia' hun schip in Nederlandse handen te laten vallen. Ze brachten het tot zinken, zodat het wrak nu een lust is voor duikers. Een klein deel van de romp steekt nu nog boven water uit. Onder de waterlijn is het in bezit genomen door koraaldiertjes en kleurrijke vissen. Verder herinnert het Monument voor Gevallenen 1940-1945 in Oranjestad nog aan de oorlog. Tientallen Arubanen en Antillia-nen vonden de dood op zee als opvarenden in dienst van de koopvaardij en de geallieerde oorlogvoering. Tot slot -en dan kom ik nog even terug op de raffinaderij- heeft de oorlog ook nog een kleine milieuramp voor Aruba betekend. Toen de Lago op topcapaciteit moest draaien door de oorlogsomstandigheden, heeft men zich op dat moment niet bekommerd om de afvalstof-fen. De dikke teerbrij die over bleef bij de raffinage van vliegtuigbenzine, kon men op dat moment niet gebruiken. Men heeft zich even buiten het terrein van de troep ontdaan, precies daar waar de zaak op een lager gelegen deel van het eiland kon worden gestort. Na het sluiten van de Lago is dit een van de dingen geweest waar de Arubaanse regering de Exxon op heeft aangesproken. Een groot deel is inmiddels opgeruimd.

Er is meer over de Kustbatterij Aruba en de rol van Aruba in de Tweede Wereldoorlog te lezen in eerder genoemd buitengewoon aardig boekje van de historicus dr. J. Hartog: 'Juwana Morto, Kustbatterij Aruba'; uitgave van De Walburg Pers, Zutphen 1987. Aantal pagina's: 96.

ABN·AMRO Bank

banking with a global vision.